

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Лариси Давидівни Удалової на дисертаційне дослідження Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження обумовлена зростанням кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, в умовах воєнного стану. У структурі загальної злочинності ці кримінальні правопорушення вирізняються високим рівнем суспільної небезпеки та складністю документування у кримінальному провадженні. Проведення слідчих (розшукових) дій ускладнюється відсутністю доступу до місця події, особливим статусом потерпілих, високим ризиком втрати або знищення доказів.

Відсутність комплексної методики досудового розслідування таких кримінальних правопорушень, з урахуванням умов воєнного стану, а також взаємодії слідчих із військовими формуваннями, актуалізує необхідність наукової розробки відповідних підходів. Додаткові труднощі виникають при роботі з цифровими доказами, зокрема відео- та фотоматеріалами з відкритих джерел, що потребують окремого аналізу в контексті їх належності та допустимості.

Проведений аналіз кримінальних проваджень у межах предмету дослідження демонструє, що кримінальні правопорушення, пов'язані із мародерством охоплюють широке коло протиправних діянь, кримінальна протиправність котрих закріплена у міжнародному та національному законодавстві, а їх розслідування та досягнення завдань кримінального провадження є нині актуальним завданням.

Дисертаційне дослідження Є. О. Мурзо є обґрунтованим з огляду на запропоновану автором методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, яка включає алгоритми процесуальних дій, типові слідчі ситуації, рекомендації щодо міжвідомчої взаємодії, а також підходи до використання спеціальних знань і електронних

доказів. Робота містить аналіз міжнародного досвіду боротьби з мародерством у контексті збройного конфлікту, зокрема практики міжнародних кримінальних трибуналів.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у нормативно-правових актах, наукових програмах та планах. Дослідження виконувалось відповідно до Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (затверджена Указом Президента України від 11.05.2021 № 189/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 р., протокол № 23). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25.10.2022 (протокол № 14) і включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України, затверджених у 2022 році.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Науковий рівень дисертації та зміст наукових публікацій здобувача є взаємно узгодженими, що свідчить про цілісне й системне опрацювання обраної теми на всіх рівнях дослідження. Структура роботи побудована логічно, зміст кожного розділу відповідає поставленим завданням, висновки обґрунтовані та відображають глибоке знання матеріалу. У роботі застосовано комплексний підхід, що поєднує криміналістичні, кримінально-процесуальні, правозастосовні та інформаційно-аналітичні складові. Здобувачем коректно використано положення чинного законодавства України, міжнародно-правові документи, рішення міжнародних судових інституцій, а також релевантні наукові джерела.

У дисертації запропоновано теоретично і практично значущі положення, зокрема: авторська криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством; типологізація слідчих ситуацій; алгоритми дій слідчого; підходи до використання відкритих джерел (OSINT) і електронних доказів; пропозиції щодо вдосконалення міжвідомчої взаємодії суб'єктів досудового розслідування в умовах воєнного стану. Узагальнення та практичні рекомендації є цінними для правоохоронної практики.

Наукові результати оприлюднені у достатній кількості публікацій, у тому числі в журналі, що входить до наукометричної бази (Web of Science), а також у фахових виданнях, включених до переліку МОН України. Структура та зміст публікацій відповідають вимогам до наукових результатів здобувача ступеня доктора філософії.

Робота демонструє належний рівень теоретичної підготовки, вміння формулювати наукові висновки, обґрунтовувати практичні рекомендації та застосовувати їх до вирішення конкретних завдань кримінального провадження.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Результатам дисертаційного дослідження Є. О. Мурзо притаманний належний рівень наукової новизни, що обумовлюється глибоким аналізом нормативно-правових актів, актуальної слідчої, судової та експертної практики, а також широким залученням наукових джерел. На цій основі здобувачем сформовано нову для української криміналістики теоретико-прикладну модель методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

У межах дисертаційного дослідження:

– уперше обґрунтовано комплексну криміналістичну характеристику мародерства як окремої категорії кримінальних правопорушень в умовах збройного конфлікту;

- запропоновано типологію слідчих ситуацій та алгоритми дій слідчого з урахуванням правового режиму воєнного стану;
- розроблено підходи до використання відеозаписів з відкритих джерел та електронних доказів як допустимих у кримінальному провадженні;
- висунуто пропозиції щодо вдосконалення міжвідомчої взаємодії слідчих з представниками сил оборони та безпеки;
- здійснено аналіз міжнародного досвіду, з урахуванням практики міжнародних трибуналів.

Наукові положення, що становлять новизну, викладені у низці публікацій здобувача, які повністю охоплюють основні розділи дисертаційного дослідження. У статтях висвітлено ключові питання криміналістичної характеристики, методики розслідування, кваліфікації, використання цифрових слідів та міжнародно-правових підходів. Це свідчить про повноту апробації результатів та відповідність публікацій установленим вимогам до здобувача наукового ступеня доктора філософії.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, є логічно послідовними, належним чином аргументованими та методологічно вивіреними. Вони узгоджуються з метою, завданнями, предметом та об'єктом дослідження і свідчать про високий рівень наукової зрілості автора. Робота демонструє здатність до самостійного осмислення складних теоретичних і практичних проблем, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

З точки зору методології, дисертаційне дослідження Є.О. Мурзо побудоване на засадах комплексного підходу, що передбачає застосування широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів. Обрані методи застосовані у взаємозв'язку, з дотриманням принципів логічної узгодженості та наукової об'єктивності, що забезпечило достовірність отриманих

результатів і достатній рівень теоретичної обґрунтованості зроблених висновків.

Вартим окремої уваги є докладний аналіз наукових праць, дисертаційних досліджень і офіційних позицій, що стосуються предмета дослідження. Це вказує на високий рівень обізнаності здобувача з актуальним станом наукової дискусії як у межах вітчизняного, так і міжнародного правового простору. У роботі враховано сучасні тенденції правозастосування щодо документування та кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, як на національному, так і на міждержавному рівні, з посиланням на практику міжнародних кримінальних трибуналів.

Емпіричну базу дисертації становлять ретельно дібрані та систематизовані джерела, що охоплюють статистичні, судові та слідчі матеріали. Зокрема, проаналізовано матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за 2020-2024 роки; узагальнені матеріали вивчення судових рішень, винесених національними судами за кримінальними правопорушеннями, передбаченими статтями 432, 438 та ч. 4-5 ст. 185 КК України, у період з 2022 по 2024 роки з Єдиного реєстру судових рішень, огляди офіційних звітів та довідок. Проаналізовані кримінальні провадження, що стосуються цих же статей, у різних регіонах України. Висновки дисертації також ґрунтуються на особистому практичному досвіді автора, набутому в ході роботи у слідчих підрозділах ГУНП у м. Києві, що надало роботі особливої практичної орієнтації.

Таким чином, змістовне наповнення, методологічне забезпечення, широка джерельна база та практична обізнаність автора забезпечили високий рівень обґрунтованості наукових результатів і сформованих на їх основі висновків.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

- законотворючому процесі при внесенні змін і доповнень до КК України;
- науково-дослідницькій роботі для вирішення проблем протидії злочинності, зокрема під час удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;
- освітньому процесі під час оновлення методичних матеріалів із навчальних дисциплін;
- практичній діяльності експертів для організаційного, методичного та інформаційного забезпечення роботи.

Результати дисертаційного дослідження були впроваджені в межах дослідницького проєкту на тему «Мародерство під час війни: аналіз прикладів Боснії та Герцеговини, Сьєрра-Леоне та України» у межах навчального курсу «Підтримка верховенства права та демократії в Україні в умовах війни та післявоєнної відбудови» Програми Центральноєвропейського Університету «Невидимий Університет для України» у весняному семестрі 2024 року. Також, результати дисертаційного дослідження були впроваджені в рамках наукового дослідження на тему «Виклики та інновації в розслідуванні мародерства як воєнного злочину: аналіз міжнародних підходів та їх імплементація в Україні» («Challenges and Innovations in the Investigation of Pillage as a War Crime: Analysis of International Approaches and Their Application in Ukraine»), яке авторка здійснювала завдяки отриманій стипендії програми Invisible Graduate School на осінній семестр 2024 року в межах курсу «The Security and Political Economy of EU Integration: Theory and Policy» та ін.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура дисертаційної роботи Є.О. Мурзо відповідає встановленим вимогам. Вона структурована і складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація виконана державною мовою та згідно вимог, що висуваються МОН України до цього виду наукових праць.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, сформульовано наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, а також форми апробації одержаних результатів.

Перший розділ «Теоретичні засади розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» присвячено аналізу концептуальних основ дослідження. У межах розділу визначено стан наукової розробленості проблематики, охарактеризовано нормативно-правове регулювання кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, здійснено зіставлення понять «мародерство», «розграбування», «крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану» у національному і міжнародному правовому полі.

Автором здійснено аналіз кримінально-правових норм, що застосовуються для кваліфікації відповідних діянь, уточнено дефініції, виокремлено ключові ознаки мародерства як виду злочинної поведінки в умовах збройного конфлікту. Окрему увагу приділено дослідженню міжнародного досвіду переслідування за мародерство та практики міжнародних кримінальних трибуналів.

У межах розділу також сформульовано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, до якої віднесено такі елементи: предмет злочинного посягання, способи вчинення, особа правопорушника та потерпілого та обстановка, в якій вчиняються кримінальні правопорушення, пов'язані з мародерством – крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185

КК України), розграбування (ст. 438 КК України) та мародерство (ст. 432 КК України)». Отримані результати слугують теоретичною основою для подальшої розробки методики досудового розслідування.

Другий розділ «Основи методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» містить перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, подано класифікацію типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Враховано як об'єктивні чинники (складність доступу до місця події, деструкція обстановки, втрата доказів), так і суб'єктивні (стан потерпілих, відсутність очевидців, дестабілізована інфраструктура).

Значну увагу приділено проблематиці доказування у кримінальних провадженнях даної категорії. Обґрунтовано необхідність застосування цифрових технологій, зокрема використання відеофіксації, електронних доказів, метаданих, матеріалів з відкритих джерел (OSINT), а також засобів ідентифікації обстановки та об'єктів. Окремо розглянуто правові й технічні аспекти допустимості таких доказів відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства.

Автором також проаналізовано порядок залучення спеціалістів у ході досудового розслідування, зокрема при призначенні судових експертиз, застосуванні технічних засобів фіксації, оцінці обстановки місця події. Запропоновано підходи до організації взаємодії слідчого з органами сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану та функціонального поділу повноважень між силовими структурами.

Третій розділ «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» присвячено особливостям реалізації методичних підходів на практиці, з урахуванням специфіки слідчих (розшукових) дій під час воєнного стану. У межах розділу автором детально проаналізовано порядок, тактику та процесуальні особливості проведення окремих слідчих

(розшукових) дій, які мають ключове значення для фіксації, збирання та перевірки доказів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Зокрема, обґрунтовано особливості організації та проведення огляду місця події в умовах воєнного стану, у тому числі в зоні бойових дій або на деокупованих територіях. Розглянуто проблеми фіксації обстановки при відсутності первинного доступу, а також тактичні прийоми документування слідів кримінальних правопорушень за допомогою технічних засобів та відеозаписів з відкритих джерел.

У межах аналізу тактики проведення допиту потерпілих і свідків, автор звертає увагу на специфіку опитування військовослужбовців, цивільного населення в умовах стресу, осіб, які тривалий час перебували в зоні активних бойових дій, або були переміщені. Вказано на необхідність урахування психологічного стану допитуваних, а також на доцільність залучення фахівців у галузі психології та соціальної роботи.

Окремо досліджено процесуальні й криміналістичні аспекти призначення судових експертиз. У розділі представлено перелік найбільш доцільних видів експертиз у кримінальних провадженнях вказаної категорії (трасологічна, товарознавча, експертиза відеозаписів тощо), а також обґрунтовано порядок формування запитань до експерта залежно від типу встановлюваних обставин.

Зроблені Є. О. Мурзо наукові **висновки** мають вагому аргументацію, належним чином є обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які сукупно забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Заслуговує схвалення ґрунтовний аналіз праць іноземних дослідників, законодавства іноземних держав і на цій підставі – формування пропозицій щодо удосконалення вітчизняної правозастосовної практики.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Попри цілісність та завершеність дисертаційного дослідження, до окремих його положень можуть бути висловлені зауваження, що мають дискусійний характер і можуть слугувати підставою для наукової дискусії:

по-перше, у підрозділах, де аналізується судова практика, доцільно було б виокремити більше прикладів рішень із судів першої та апеляційної інстанцій різних регіонів для кращої ілюстрації національного підходу до кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;

по-друге, у роботі міститься низка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання міжвідомчої взаємодії. Разом із тим ці пропозиції варто було б конкретизувати із зазначенням, які саме положення підлягають зміні, та запропонувати проектну конструкцію окремих норм;

по-третьє, дисертаційне дослідження містить посилання на практику міжнародних кримінальних трибуналів, однак було б доцільно більш чітко співвіднести її з українською правозастосовною практикою та вказати на потенціал адаптації відповідних підходів до національного контексту.

Водночас, окреслені проблемні питання не впливають на загально позитивну оцінку дисертаційного дослідження, свідчать про високий науковий рівень опрацювання й глибину наукового аналізу, а також на наявність проблематики в контексті здійснюваного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Є.О. Мурзо є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством», подана на

здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає основним вимогам до дисертацій цього рівня.

Робота вирізняється комплексністю, логічною структурою, належним рівнем теоретичної глибини та практичної орієнтованості. У дисертації сформульовано низку науково обґрунтованих положень, які мають ознаки наукової новизни, зокрема щодо розробки криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, із врахуванням особливостей воєнного стану, специфіки доказування із застосуванням електронних доказів та матеріалів з відкритих джерел. Сформульовані рекомендації мають практичну цінність і можуть бути використані у слідчій практиці та для підвищення рівня підготовки фахівців у галузі кримінальної юстиції.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор **Мурзо Євгенія Олександрівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

Директор навчально-наукового інституту
післядипломної освіти

Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України



Лариса УДАЛОВА

